

14. MAR 2000

Nyhedsbrev nr. 29 – marts 2000

ISSN 0908-3553

Redaktør af dette nr. *Anna Brasch*

Indholdsfortegnelse:

Indkaldelse til medlemsmøde og generalforsamling i LEDA	2
Leksikografi på Handelshøjskolen i København (<i>Rita Lenstrup</i>)	4
Anmeldelser	
Bent Jørgensen: <i>Storbyens Stednavne</i> (<i>Arne Hamburger</i>)	6
Politikens Nudansk Ordbog med etymologi (<i>Peter Widell</i>)	7
Replik	
Ahaoplevelser og Nye Ord (<i>Pia Jarvad</i>)	11
Meddelelse fra kasseren	
Kontingent 2000	13

INDKALDELSE

TIL

MEDLEMSMØDE OG GENERALFORSAMLING I LEDA

**DEN 12. APRIL 2000 KL. 15.00
PÅ KUA NJALSGADE 80, 2300 S, LOKALE 6.1.66**

MEDLEMSMØDET BEHANDLER TEMAET DANSKORDBØGER

**Vi har inviteret ordbogsforfatterne
Jette Pedersen fra DanskOrdbogen**

og

**Christian Becker-Christensen fra Politikens Nudansk Ordbog
til at komme med indlæg om deres respektive ordbøgers fortrin.**

**Henrik Galberg Jakobsen, Syddansk Universitet, vil være opponert på indlæg
og ordbøger.**

Der vil efterfølgende kunne stilles spørgsmål fra salen.

**Efter de to indlæg vil der være pause med servering af kaffe og kage for de
forhåndstilmeldte.**

GENERALFORSAMLINGEN

begynder kl. 17.30 med dagsorden iflg. vedtægterne

Bestilling vedr. Generalforsamling i LEDA, senest d. 1.4.2000

Jeg ønsker at bestille (sæt kryds)

kaffe

kaffe og kage

kun kage

Navn

Bestillingen sendes til:

Lars Trap-Jensen, Den Danske Ordbog, Christians Brygge 1,1. 1219 København K

Bestilling kan også mailes til ltj@dsl.dk eller anna@cst.ku.dk

Accept af bestilling kræver betalt kontingent!!!

Leksikografi på Handelshøjskolen i København

af Rita Lenstrup

En ny bacheloruddannelse med IT og engelsk er startet på Handelshøjskolen i København med leksikografi i integration med oversættelse. Oversættelse har altid været en hoveddisciplin på skolen, men leksikografi som disciplin er stort set noget nyt hos os. Det er derfor af stor interesse for os at inddrage danske leksikografer med henblik på at kunne udnytte deres viden og indsigt i udviklingen af leksikografikomponenten i vores nye uddannelse.

LEDA's medlemmer har allerede modtaget en opfordring til at opgive deres e-mailadresser med henblik på at modtage et spørgeskema, og vi vil være taknemmelige for besvarelser, og for kommentarer som skønnes at kunne være til nytte for os.

En af de hurtige til at svare var LEDA's bestyrelsesmedlem, Anna Braasch, der fremlagde den idé at jeg skulle skrive et indlæg til LEDA's Nyhedsbrev om formålet med min undersøgelse og om indholdet af det planlagte kursus.

Anna's opfordring betød to ting. Dels blev jeg opmærksom på at jeg desværre havde glemt at indlægge svarkuvert til brug for dem der ønsker at få spørgeskemaet tilsendt i papirudgave. Dels løste hun et dilemma for mig, nemlig om det ville være mest hensynsfuldt over for modtagerne af skemaet at give en introduktion til kurset i leksikografi og oversættelse i forbindelse med selve skemaet, eller at lade skemaet stå alene. Nu kommer skemaet så alene, så snart næste nummer af LEDA-Nyhedsbrevet er udsendt, og det skulle gerne kunne besvares uden videre. Men hvis nogen ønsker baggrundsviden, kan den hentes her i artiklen, hvilket også vil fremgå af skemaet, og naturligvis kan den også uddybes hos mig på telefon 3815 3153 eller e-mail lr.eng@cbs.dk.

Men inden jeg gør rede for baggrunden for spørgeskemaundersøgelsen, vil det være formålstjenligt først at skitsere formålene med og strukturen i den nye uddannelse, hvilket gøres her af Alex Klinge, medlem af studienævn for IT og Engelsk.

Bachelor i IT og Engelsk

Den teknologiske udvikling og stigende internationalisering der har fundet sted de sidste par årtier har medført en eksplosion i mængden af sproglige data der skal behandles elektronisk. Kommunikation finder sted elektronisk via internet, intranet og pc'ere, og kommunikation finder i stigende grad sted multinationalt, hvilket langt overvejende vil sige på engelsk. Der er næppe nogen tvivl om, at en virksomhed, der vil være på forkant med udviklingen også har behov for professionel behandling af virksomhedens sproglige data, f. eks. til etablering af korpura af indgående og udgående kommunikation og af interne ordbøger, styring af terminologi og maskinstøttet oversættelse, formulering og implementering af sprogpolitik osv.

Det var derfor oplagt at oprette en ny kombinationsuddannelse der bringer den lingvistiske og sprogfærdighedsmæssige ekspertise fra Institut for Engelsk sammen med den lingvistiske og datalogiske ekspertise fra Institut for Datalingvistik. Uddannelsen er formuleret med et ligeligt bidrag fra de to fagligheder, og der er blevet lagt stor vægt på at alle discipliner eksplicit indeholder og formidler såvel viden som færdigheder. Dette princip reducerer risikoen for at den ene faglighed kan komme til at fremstå udelukkende som støttedisciplin for den anden.

Formuleringen er stedse sket med tanke på såvel horisontal som vertikal integration. Engelsk grammatik er horisontal pendant til datalingvistikks syntaks, medens oversættelsesteori og -praksis på engelsk er horisontal pendant til datalingvistikks maskinoversættelse. Og her er altså også engelsk leksikografi og oversættelse gensidig pendant til datalingvistikks terminologi og fagsprog. Vertikalt er leksikografi og oversættelse den disciplin der giver forudsætningerne for den efterfølgende disciplin tekst og oversættelse, der giver forudsætningerne for juridisk sprog og oversættelse.

Komponenten leksikografi

Kurset i leksikografi og oversættelse er en integration af to discipliner. Det er dermed givet at fra den vinkel der hedder leksikografi, er det de aspekter af leksikografi der kan have interesse for oversættelsesformål, der skal indgå. Og fra den vinkel der hedder oversættelse, er det primært oversættelsesproblemer der kan eller bør kunne løses ved brug af leksikografiske værker, der skal indgå.

Desuden skal der arbejdes med sondring mellem hvilke typer af problemer der typisk løses via fagsproglige opslagsværker, og hvilke typer der løses via andre opslagsværker, og der er således frihed til at inddrage al relevant leksikografi. Der kan arbejdes med oversættelse til såvel engelsk som dansk, hvorved problematikken med aktive og passive ordbøger kan inddrages, men vægten vil komme til at ligge på oversættelse som produktion.

Arbejdet med oversættelsesproblemer fokuserer altså på brug af opslagsværker, og fører derved til muligheden for at vurdere og kritisere opslagsværker samt for at komme med forslag til forbedringer, herunder for at arbejde med produktion af ordbogsartikler.

De eksterne og interne sammenhænge

Kurset i leksikografi og oversættelse er placeret i 3. semester og har derfor mulighed for at trække på disciplinerne i de foregående semestre, hvoraf de relevante er "Syntaks og morfologi" i to semestre, "Fagsprog og terminologi" i et forudgående og et parallelt semester, "Academic and technical reading" og "Academic and technical writing" i hver ét semester og "Engelsk grammatik" i to semestre.

Der er således ved kursets start et vist grundlag for at kunne sondre mellem typer af generelle og fagsprogsrelaterede oversættelsesproblemer og for at kunne forholde sig til opslagsværkers funktion, det sidste gennem disciplinen "Fagsprog og terminologi" idet terminologi omfatter emner som begrebssystemer, karakteristiske træk og definition.

Men for at kunne beskrive, diskutere, vurdere og begrunde opslagsværkers komponenter og indretning er det hensigtsmæssigt at kurset starter med udbygning af de studerendes kendskab til metaleksikografisk terminologi. Det er derfor planen at de studerende skal udnytte deres viden om terminologiarbejde til at opstille et termsystem over det mest elementære leksikografiske fagsprog, dels ved hjælp af leksikografiske ordbøger og manualer, og dels gennem analyser og praktiske sammenligninger af forskellige ordbøger, herunder elektroniske ordbøger.

Samtidig med at de studerende sætter sig ind i metaleksikografisk terminologi, arbejdes der med at lokalisere oversættelsesproblemer af forskellige typer i fagsproglige tekster og med at lokalisere og vurdere relevante ordbøger, det sidste eventuelt i relation til brugergrupper, eksempelvis de studerende selv. Desuden skal der arbejdes med fremsøgning af andre kilder såsom levende kilder, og naturligvis kilder via internettet. Produktion af artikler kan dels foregå som udformning af udkast til forbedring af artikler og lemmalister i eksisterende ordbøger, dels som udformning af helt nye

artikler. Begge dele kan ske med udgangspunkt i oversættelsesopgaver og i de frustrationer, de kaster af sig.

Den afsluttende prøve kombineres med den afsluttende prøve i Tekst- og oversættelsesteori.

ANMELDELSER

Bent Jørgensen: Storbyens Stednavne, Gyldendal 1999, 348 sider (i serien Gyldendals Små Røde Ordbøger), 205 kr.

Når man før 1999 ville have besked om hvad københavnske stednavne kommer af, kunne man slå op i Bent Zinglersen: Københavnske gadenavnes historie, 1979, eller Evan Bogan: Københavnske gadenavne, 1993. De havde det plus at de var illustreret, det minus at de mange steder var lovlig snakkesalige; til gengæld gav de en hel del byhistorie. Men forfatterne var ikke fagfolk når det gjaldt gadenavne.

I 1999 kom der så en lille bog af en gadenavneforsker, ja af den bedste kender af gadenavne herhjemme: lektor (Institut for Navneforskning, Københavns Universitet), dr.phil. *Bent Jørgensen*.

Han er forfatter til det grundlæggende værk om danske gadenavne: Dansk Gadenavneskik, 1970. Og først i 1980'erne kom der tre små bind af ham: Dansk Stednavneleksikon. En ny udgave kom i 1994 i ét bind under titlen Stednavneordbog, 357 sider.

Den ny bogs navn er *Storbyens Stednavne*. Og man kan straks spørge hvad det er for en storby – eller er det storbyer i almindelighed? Nu er bogen på dansk, og da vi ikke har andre storbyer, må det jo være Københavns stednavne der er tale om. Bogen har alle navne på gader, veje, pladser osv. i de tre centrale kommuner i byen: København, Frederiksberg og Gentofte. Fra kommunerne uden om de tre har Bent Jørgensen taget gadenavnene med fra de dele som ligger nærmest ved de tre centrale kommuner. Bogen kunne altså have heddet “Storkøbenhavns Stednavne”, evt. “Hovedstadens Stednavne”.

Det er med rette at det andet ord i bogens titel er Stednavne, for Bent Jørgensen har ikke bare gader og lign. med, men også vigtige bygninger og tilmed haveforeninger. Også de nyeste er med, således (den) Sorte Diamant (tilbygningen til Det Kgl. Bibliotek ud mod vandet) og dens tilbygning: Fisken (det lave hus med diverse ordbogsredaktioner).

Men gadenavnene er selvfølgelig hovedsagen i bogen. Alle er stavet på den officielle måde (altså fx Peter Bangs Vej i 3 ord). Udtalen har forfatteren afstået fra at give i andet end undtagelsestilfælde. Et af dem er *Gothersgade*, det navn hvor det er uforståeligt for andre end københavnere at den lokale udtale har kort *o* (som i *potter*) – i samsvar med at den ældste stavemåde man kender, var med dobbelt-*t*, og med at der sigtes til indbyggerne på Gotland (udtales jo med kort *o*). Men vi er da så heldige at mange københavnske gadenavne er med i Den Store Danske Udtaleordbog (1991). Der kan man læse at den almindeligste udtale af *Linnésgade* mærkværdigvis er uden -s-, og om at udtalen af *Bredgade* uden d'et i førsteleddet nok kan ventes at gå helt af brug. Det sidste er nok allerede sket med *Vendersgade*: kun gamle udtaler vel navnet med stumt -d- i førsteleddet.

Bent Jørgensen giver som nævnt de officielle stavemåder, men i enkelte tilfælde går han virkelig i dybden. Under Nørre Voldgade oplyser han således at det stadig er almindeligt bare at kalde den

Nørrevold (eller Nørre Vold), en form som kendes fra 1609, og som stadig også forekommer i skrift. Tilsvarende gælder Øster Voldgade: "I daglig tale blot Østervold". Denne navneform kendes allerede fra 1579. Når det derimod gælder den tredje Voldgade, Vester Voldgade, kender man ikke mere en kortere form (1581: vestre Woldt).

En af de berømteste gader i København er Købmagergade. Den har stednavnebogen næsten en spalte om. Mange ved at førsteleddet egentlig er *kodmanger*, dvs. kødhandler. Det blev med tiden omtydet til *kobmager*, men Bent Jørgensen bemærker at udtalen af det bløde -d- i *kod* nok allerede i 1500-årene var svag, og at "rigtige københavnere udtaler ikke b'et i Købmagergade". Poul Henningsen (1894-1967) skrev derfor *Komargade*. Men denne stavemåde er desværre aldrig blevet officiel.

Med Bent Jørgensens bog har vi fået en handig, kontant og pålidelig opslagsbog om stednavnene i det centrale Storkøbenhavn.

Arne Hamburger

Politikens Nudansk Ordbog med etymologi, Politikens Forlag 1999, 1611 sider, 499 kr.

Sidste sommer (1999) fandt en interessant begivenhed sted inden for den danske ordbogsverden. Da fik vi, hvad jeg roligt kan betegne som den hidtil bedst udstyrede all round ordbog over nutidsdansk: *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*. Formentlig utilfreds med den tidligere udgave af *Nudansk Ordbog*, der udkom i 1996, og som da også var en udgave med mange mangler, har man valgt at lancere den nye *Nudansk Ordbog med etymologi* (herefter NDOE) som ny 1. udgave. Den er da også forbedret på en række væsentlige punkter.

Dels er mange af artiklerne skrevet helt om med forklaring af de enkelte lemmaer ned i en større dybde, end vi har kendt fra 1996-udgaven. Dels er formatet ændret, så vi igen har fået etymologi med, hvad der sikkert vil glæde mange. Og der er kommet udtale på alle ord, hvilket sammen med den styrkede betydningsdel burde glæde ikke mindst de mange udlændinge og indvandrere, bosiddende i Danmark. Herudover er der kommet flere ord til. Dog mangler - i forhold til den gamle *Nudansk*, som kom i 15 udgaver fra 1953 og frem til 1992 - personnavnestoffet og en større del af stednavnestoffet, idet der kun er medtaget større byer i Danmark, på Grønland og på Færøerne. Alligevel er vi ved ordomfangsmæssigt at nærme os den gamle *Nudansk Ordbog*. Så vidt jeg har kunnet beregne findes der i NDOE ca. 40.000 opslagsord, mens der i den gamle var omkring 60.000 opslagsord. Det er dog vanskeligt at foretage en sammenligning, da der figurerer ret så mange sammensatte ord og afledninger i NDOE, der ikke har noget selvstændigt opslag (men som derfor følgerig også har en mere sparsom forklaring end opslagsordene). Hvad ordudvalget angår, ser det i det store og hele fornuftigt ud. NDOE tilstræber med sit ordvalg at række ind i området af egentlige fagord. Men her vil man jo altid synes, at der må være plads til et ord til. Men det at have mange ord i en ordbog er jo på den anden side ikke et mål i sig selv (selv om der åbenbart er nogle, der ser ud til at lægge større vægt på det end andre). Jeg har et par bemærkninger om ordforrådets balance nedenfor.

Det skal indskydes, at NDOE, der er Politikens Forlags ordbogs-flagskib, har lagt krop til flere andre udgivelser, der ligeledes udkom sidste sommer. For det første foreligger der en NDOE uden etymologi. Men dernæst er der også tre cd-rom-udgivelser, nemlig dels en Cd-rom med samme indhold som NDOE uden etymologi, dels en cd-rom med etymologi samt - endelig - en cd-rom, hvor NDOE og Politikens Fremmedordbog er slået sammen. NDOE uden etymologi købes

sammen med den tilsvarende cd-rom for 399,- kr., og NDOE med etymologi med den tilsvarende cd-rom for 499,- kr. cd-rommen med NDOE og Politikens Fremmedordbog findes ikke som papirordbog, men netop kun som cd-rom.

Jeg vil i det følgende kun behandle NDOE med etymologi (sammen med den cd-rom, der knytter sig til den). NDOE er på 1611 gedigne sider fordelt på to bind. Udenpå ser den stadig ud som de foregående udgaver med sit dannebrogdesign. Dog er farven lidt mindre "kulørt" i det, og dermed lidt mindre dannebrogshalleluja-agtig, hvilket i højere grad klæder bogen. I forklappen og bagklappen finder man en nøgle til bogens brug, der er enkel og overskuelig. I forklappen får man en kort forklaring på, hvordan de forskellige oplysningstyper i de enkelte artikler i ordbogen er præsenteret; der er 14 i tallet (en endnu kortere nøgle findes på bagsiden af andet bind). I bagklappen finder man oplysning om lydskriftegn, om forskellige brugskommentar-betegnelser, samt en fortegnelse over redaktionelle forkortelser. Inde i bogen finder man en mere udførlig vejledning i bogens brug (8 sider i alt, når man tager forordet med, der også indeholder oplysninger om bogens format og brug). Også vejledningen forekommer overskuelig og nem at gå til. Som støtte for de etymologiske oplysninger inde i artikeldelen af NDOE foreligger der en oversigt over de anvendte skriftegn samt en skematisk oversigt over den indoeuropæiske sprogudvikling samt en kort omtale af nogle få ikke-europæiske sprog. Bag i bogens andet bind findes en kort retskrivningsvejledning på 15 sider, uden unødige dikkedarer og gentagelser.

Det er et par unøjagtigheder og fejl i nøglerne: Fx er trykstreger ved visse udtaleeksempler ikke flyttet ned i næste linie ved orddeling; forkortelsen *fag.* er ikke opført i forkortelseslisten og *perf.part.*, der ikke længere er anbefalet af Dansk Sprognævn, er opført i listen, men ikke det anbefalede *præt.part.* Forvirrende nok er *præt.part.* anvendt i selve ordbogsdelen samt i retskrivningsvejledningen, men under selve opslaget *participium* er *perfektum participium* igen foretrukket fremfor *præteritum participium* (man må gå ud fra, at der med en henvisningsartikel signaleres underordnet i forhold til den artikel, der henvises til).

Hvad selve ordbogsdelen angår, består den som allerede omtalt af ca. 40.000 ordbogsartikler. Artikelformatet er: Opslagsord (uden trykstreger, sådan som det var tilfældet i den oprindelige Nudansk Ordbog; og som noget, der garanteret vil være en stor service for mange, der ikke mener ord som fx *alt* og *alle* står i ordbogen: nu er disse bøjningsformer af *al*, som det jo er, opført; og yderligere: uautoriserede, men hyppigt forekomne former, er opført som stjerneformer med henvisning til den korrekte stavemåde), udtale (som foreligger ved alle simpleksord), ordklasseangivelse (følgende Dansk Sprognævns normering, Henrik Galberg Jacobsen (1996) *Grammatisk talt: Anbefalede sproglige betegnelser*, København: Dansk Sprognævn/Dansklærerforeningen), samt bøjningsangivelser (hvor bøjningsendelserne altid mekanisk kan hægtes på lemmaformen, altså fx præsens for verberne *-r* og ikke *-er*, sådan som i den gamle Nudansk Ordbog), betydning og etymologi. I betydningsdelen er der en selvstændig indgang med betydningsnummer for hver hovedbetydning. Mindre betydningsdifferentieringer (under- og sidebetydninger, metaforiske betydninger) samt faste grammatiske konstruktioner er angivet med bullit. For hver betydning findes en betydningsforklaring (eller en henvisning til en anden beslægtet artikel, hvor man vil kunne finde en betydningsforklaring), evt. synonymer og antonymer, eksempler samt afledninger og sammensætninger. I etymologidelen finder man stort set det samme antal ord beskrevet som i den gamle Nudansk Ordbog, men i mere overskueligt format, hvor forskellige pileformede trekanten og andre symboler angiver ordudvikling m.v. Etymologierne indeholder lidt færre oplysninger end i den gamle, hvilket undertiden kan være en skam for den videbegærlige (sml. fx artiklen om *dag*¹ med den i gamle Nudansk Ordbog). Med hensyn til layout, er man blevet mere ædruelig i NDOE, idet man har forladt det ejendommelige format fra 1996-udgaven med en masse linier på tværs til indbyrdes adskillelse af lemmadel, grammatikdel og betydningsdel samt med en masse luft rundt omkring, som gjorde ordbogen unødigt stor i omfang i forhold til indholdets størrelse. Hurra for det lidt mere sobre format. Siderne er opdelt i tre spalter,

som i 1996-udgaven. Skriftbilledet står bedre i NDOE end i 1996-udgaven. Fontstørrelsen er sat op og typerne er kraftigere, så teksten på alle måder er lettere at læse. Der er let adgang til de enkelte oplysningstyper i de enkelte artikler. Der er en del symboler at stifte bekendtskab med, hvilket kan være en hæmsko for brugeren i starten. Men ret hurtigt er man - via bagklappen - inde i dem, og så fungerer de godt og overskueligt. Der er anbragt et taltegn til angivelse af betydningerne i de enkelte artikler, også hvor opslagsordet kun har én betydning. Det sidste kan virke lidt ejendommeligt: På den ene side får man klart signaleret, hvor betydningerne starter i hver artikel ordbogen igennem. Men på den anden side virker det mærkeligt, at man kun vil tælle til én i en række artikler.

I udtaleangivelserne er der benyttet en tillempet udgave af *Dania*, hvor dilemmaet mellem præcision og brugeroverskuelighed synes løst på bedste vis. Jeg vil ikke komme nærmere ind på udtaleangivelserne, og for så vidt heller ikke på bøjningerne og etymologierne. Jeg vil dog ikke undlade at nævne et par formelle småfejl: I artiklen *galle* står "latin *galla*", der skulle have stået "latin *galla*", og i artiklen *farver* mangler et mellemrum mellem *Jf.* og *farve*. Og dernæst en lille undren: i artiklen *funk* står det anført som etymologi, at ordret skulle komme fra "am.-engelsk *funk* egl. 'Frygt, nedtrykthed'." Det virker lidt besynderligt, så jeg checkede og fandt også en anden forklaring, som jeg synes lyder mere sandsynlig: "give off smoke" (The Random House Dictionary, 1987). Hele området er øjensynlig lidt uklart. I min amerikanske ordbog står der "probl.", altså muligvis. Men lyder det ikke mere sandsynligt, at det er Random Houses forklaring, der gælder?

Af småfejl i øvrigt kan nævnes manglende slutpunktum i en række forkortelser (fx mangler forkortelsen *m.m.* det sidste punktum i ordbogsartiklerne *stemmeleje*, *rangklasse* og *scanner*), samt en stavefejl i artiklen *cadmium*, hvor der står *cadmiumforgifning*, hvor der vel skulle have stået *cadmiumforgiftning*. Endvidere har jeg fundet en yderligere fejl i cd-rommen, der ikke forekommer i papirudgaven. Det drejer sig om artiklen *Elysisk*, hvor der står et *ES* i stedet for et *Ē*.

Desuden har jeg bemærket en besynderlig praksis med at skrive visse af ordene i ordbogsdefinitionerne i kursiv. Her nogle eksempler: I artiklen *nervesystem* er *nerveceller* fremhævet med kursiv, i artiklen *morbær* er *sort morbær* fremhævet med kursiv; og i artiklen *modus* er *indikativ*, *imperativ* og *konjunktiv* fremhævet med kursiv. Der står ikke noget i ordbogens nøgle om, hvad denne fremhævning skal betyde, i og der kan heller ikke være tale om en art henvisningssystem. Hertil er forekomsten alt for sporadisk.

Hvad betydningsdelen angår, danner den det egentlige tyngdepunkt i ordbogen. Den er delt op i flere underdele: Først og fremmest i en række betydninger eller eksempler på grammatiske konstruktioner til angivelse af for verbernes vedkommende fx valens og tilknyttede verbalpartikler, fx *gå til*, *gå af*, *gå af ngt*, osv.; *gøre ngt*, *gøre ng(t) ngt*, osv., eller faste forbindelser, hvori ordet indgår, med selvstændig betydning, fx *gå ngt efter i sommene*, *gøre i bukserne*. Alle disse forskellige betydninger er defineret og som regel også belagt med eksempler. Alene den systematiske samling af valensbeskrivelser er interessant i sig selv, især hvis man kan udnytte den systematisk. Desværre giver den medfølgende cd-rommen ingen mulighed for at operere med en sådan systematisk udnyttelse af valensoplysningerne fra ordbogsbasen. Eksemplerne i ordbogen er mange gange velvalgt mht. oplysning om fraseologi, og de forekommer også ofte repræsentative (det oplyses, at man i valget af eksempler har støttet sig til den store POLINFO-base). Mange gange danner et eksempel også et fornuftigt supplement til definitionen, fx inden for matematik, fysik eller lign. områder, fx *massetiltrækning*, hvor man får serveret massetiltrækningsloven som eksempel plus nogle termer af relevans for området, eller *parameter*, hvor en ligning anskueliggør definitionen (hvis man da kan forstå ligninger). På den måde nærmer flere definitioner, især af fagtermer, sig det encyklopædiske. Undertiden kan det encyklopædiske element dog blive lige voldsomt nok: *paryk* = *kunstigt hovedhår der er fastsyet til et underlag af stof som er udformet*

således at det kan sættes på hovedet; bruges i dag hovedsagelig til at skjule hårmangel, dog bruger dommere i enkelte lande stadig paryk som en del af deres erhverv.

I tilknytning til eksemplerne er der også ofte eksempler på sammensætninger og afledninger, som giver oplysning ikke blot om ordets morfologi (om der fx er fugebogstav), men også om det erfaringsområde, ordet anvendes indenfor, fx *polse*: *polsebrod*, *polsemad*, *polsemager*, *polsekind*, *polsevogn*, *blodpolse*, *cocktailpolse*, *grillpolse*, *kyllingepolse*, *medisterpolse*, *spegepolse*, *wienerpolse*. Sådanne rækkesammensætninger defineres dog ikke. De mange konstruktioner, eksempler, sammensætninger og afledninger bringer ifølge NDOEs forside de behandlede ord i ordbogen op på over 100.000.

Definitionerne kan enten være egentlige definition ved *genus proximus et differentia specifica* eller det kan være definition ved parafrase, evt. ved et eller flere synonymmer. Angives et synonym vil det altid være sådan, at man, hvis man slår det op, vil støde på en egentlig definition. Sådant undgås definition ved lange synonymrækker ligesom man har bestræbt sig på at undgå cirkeldefinitioner. Der er ikke valgt noget definerende ordforråd. Det kunne måske eller have skærpet den interne økonomi og lette fx indvandrerens tilgang til ordbogen.

Nogle gange kan definiens virke lovlig bastant: *pas* = *et legitimitetsbevis som giver en person tilladelse til at rejse ind i andre lande* (kunne man ikke have fundet på et andet ord end *legitimitetsbevis*?). Selve definitionerne virker ofte gennemtænkte og rimelige, også set i forhold til det formål, de skal tjene. "Tekniske" definitioner - som de kendes fra ODS - er så vidt muligt undgået og erstattet med mere stereotypinære. Ordvalget og opbygningen af definitionerne er rimelig, selv om man undertiden kan finde ret så besynderlige, og bestemt ikke mundrette formuleringer, fx *landbrug* = *erhvervsvirksomhed som består af agerbrug el. husdyrbrug*, *doge* = *herskeren i republikken Venezia 697 - 1797* (det må være noget nær verdensrekord), *distinktion* = *formel adskillelse mellem noget der ligner hinanden*; *buskmand* = *en person som tilhører et sydafrikansk naturfolk der er små af vækst*.

Undertiden er definitionerne for vide eller for intetsigende: *Rulle* = *et stykke fladt materiale der er rullet sammen så det danner et rør*; *Lem*: *Komme ud af lemmen* = *komme ud af noget*, *oprindelse* = *et sted el. en sammenhæng hvor noget tager sin begyndelse* (et sted?); *partikel* = *en meget lille del af et stof* (der skal vel ikke blot være tale om en del af et stof - som fx en knivspids salt - men om en selvberørende enhed). *Postmodernisme* = *en retning inden for bl.a. litteratur, arkitektur, kunst og filosofi som opstod efter 1960* (Det ville da være mere relevant at få at vide, hvad det er retningen går ud på).

Undertiden er definitionerne for snævre: *Museum* = *en bygning, hvor en samling af kunstværker el. historiske eller videnskabeligt interessante ting opbevares og vises frem for offentligheden* (et museum kan vel bestå af flere bygninger, og er vel egentlig først og fremmest en institution); *obskur* = *som synes at have noget at gøre med noget forbudt el. være moralsk tvivlsom*.

Undertiden er definitionerne for upræcise: Det gælder fx de deiktiske udtryk, fx *du* = *den person som den talende henvender sig til*. Det, der står i definitionen, er jo ikke det, *du* betyder. *Du* er netop et deiktisk udtryk, og det burde fremgå af definitionen. I øvrigt gælder noget tilsvarende for alle de deiktiske udtryk, jeg har slået op i ordbogen, så manglen er systematisk. Undertiden er definitionerne direkte forkerte, eller i en eller anden forstand mangelfulde. Det er især graverende, når der er tale om fagtermer: *delmængde* = *en mængde som er en del af en større mængde*. Her er vel tale om en fagterm; men som en sådan er den ikke korrekt defineret: Definitionen her går på en ægte delmængde, ikke på en delmængde. Her kan det i øvrigt undre, at fagtermerne ikke er mere systematisk bearbejdet hele ordbogen igennem: Hvis vi bliver ved mængdelærens begreber, figurerer hverken *universalmængde*, *enhedsmængde* eller den nok så vigtige *nulmængde* i ordbogen.

Lige som der i NDOE opereres med brugsangivelser - fx barnligt, dagligsprog, formelt, vulgært osv. - opereres der også med emneoplysninger - fx psykologi, musik, militær, sport, matematik - begge dele i øvrigt placeret samme sted i samme type parentes. Hvis Politikens Forlag påtænker en

videreudvikling af ordbogen i de kommende år, mener jeg virkelig det vil være et område, det vil kunne betale sig at stramme op på. Hellere end at hælde flere ord i ordbogen: Med systematiske brugsangivelser, sammenholdt med systematiske emneklassifikationer og en videreudbygning af det - allerede glimrende - system over grammatiske konstruktioner, eventuelt bragt til afspejling i definitionernes opbygning, fx gennem omhyggelige valg af genustermer, vil den gode ordbog Politiken nu har fået - og som teamet derinde kan være stolt af, da det er den bedste all round ordbog, der hidtil er set i Danmark - kunne blive endnu bedre. Ikke mindst, hvis man frugtbargør det, i en virkelig godt tilrettelagt cd-rom *med fuld funktionalitet*.

Peter Widell

REPLIK

Ahaoplevelser og Nye Ord.

En replik til anmeldelsen af Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998.

af Pia Jarvad

Normalt finder jeg ikke anledning til at tage til genmæle mod anmeldelser, men denne gang vil jeg dog kommentere, ikke mindst fordi det viser sig at en anmeldelse åbenbart kan blive en ureflekteret forudsætning for en ny anmelder. I Lars Trap-Jensens anmeldelse (Trap-Jensen 1999) er hovedanken mod min bog ordudvalget, og han sammenfatter sin gennemgang af ordudvalget med et citat fra en tidligere anmelder (Jensen 1999) hvis hovedanke også var mangler i ordudvalget. Og de påståede mangler går igen. Men mange af de ord som Jensen ankede over og på hvis basis han fremsatte sin dom, er ord der mangler og som skal mangle - de er nemlig fra før 1955 og hører derfor til Ordbog over Det danske Sprogs Supplementsbind. Og det genfindes i Lars Trap-Jensens anmeldelse.

I min ordbog (Jarvad 1999, 9) redegør jeg for perioden som ordbogen behandler, og nævner (p. 10) "Supplementssamlingerne til Ordbog over det danske Sprog har også været et vigtigt korpus for udarbejdelsen af ordbogen. ... Ved hjælp af denne samling har det været muligt at lade de ord udgå som denne samling viste var ældre end først antaget. ... Eksempler på ord som man kunne forvente hørte til nyere tid, er *fedtfattig* (1904), *fodgængergade* (1946), *legegade* (1945), *parabolantenne* (1951), *personsøgeanlæg* (1945), *petrol* 'mørk blågrøn' (1943), *slag på tasken* (1917), *slankekur* i billedlig brug om nedskæringer (1954), og ordet *trend* i betydningen 'tendens, strømning' (1931)". Det er blandt andet her i denne samling at ord kan verificeres som ældre ord, dvs. i min sammenhæng fra før 1955.

Lars Trap-Jensen begynder sit afsnit om ordudvalget med at skrive: "Af modtagelsen i dagspressen kan man da også se mange eksempler på en af anmelderiets yndlingsdiscipliner: hvad står der ikke i ordbogen? Og det er nemt selv at fortsætte listen: *flekslån*, *snesikker*, *jeans*, *trælår*, *ahaoplevelse*, *miljovogter*, *tegneseriehold*, *fjumrelak*, *gå kold*, *rundringning*, *hæmatokritværdi* osv." Af de ord som Lars Trap-Jensen her nævner, er *flekslån* vist nok udelukkende brugt i formen *Flexlån* om en bestemt kreditforenings boliglånstype og som sådan næppe optagelsesværdig. Ordet *snesikker* er en banal dannelse til det produktive *-sikker* hvor en lang række hører til perioden før 1955: *regnsikker* 1942, *solsikker* 1936, *stegesikker* 1954, *minesikker* 1950, *strålesikker* 1944, *stodsikker* 1954. Ordet *jeans* er med i første udgave af Nudansk Ordbog fra 1953. Det vigtige ord

trælår forbigår jeg, mens jeg for *ahaoplevelse* kan oplyse hvad der står i første bind af supplementet til Ordbog over det danske Sprog: ordet er opslagsord i Leksikon for Opdragere fra 1953! Ordet *miljovogter* mangler ganske vist blandt de 76 ord i ordbogen med *miljø-* på førstepladsen. Af personbetegnelser er *miljøaktivist*, *miljøkommissær*, *miljøkonsulent*, *miljøvagt* og *-vejleder* bl.a. med, og det må række. Ordet *tegnseriehold* er det ord som råbes i slagsange af fulde roligans på vej til og fra fodboldkampe, ja, det har jeg ikke taget med. Hverken *fjumrelak* (eller *kvajebæk* eller "*det hvide*" for den sags skyld) er med, det er derimod *rettelak*. *Gå kold* mangler desværre, og *rundringning* er ikke med: Samlingerne til Ordbog over det danske Sprogs supplementsbind har *rundskrivning* 1949, *rundsending* er i Ordbog over det danske Sprog. Ordet *hæmatokritværdi* er ikke med fordi det først er noget man er begyndt at tale om her i 1999, og det falder således også uden for ordbogens rammer.

Lars Trap-Jensen fortsætter: "I sig selv er det for letkøbt at slå forfatteren oven i hovedet med sådanne eksempler .." og det vil jeg give ham helt ret i, men han fremturer med at skyde sig i foden med dette: "når fuldstændig almindelige og etablerede ord fra perioden som *farve-tv*, *lysleder*, *parabolantenne* og *fitnesscenter* ikke kan slås op. Ordet *farve-tv* er med i Vinterberg og Bodelsen: Dansk-Engelsk Ordbog 1954-56 i tillægget under *farve-television* = *farveffernsyn* og ordet *television* i forkortet form *TV* er if. Samlingerne til Ordbog over det danske Sprogs supplementsbind kendt fra 1952 og *parabolantenne* fra 1951.

Lars Trap-Jensen ville nu unde mig at have undersøgt forekomster i Den Danske Ordbogs korpus for at undgå de store mangler i ordudvalget. Ja, tak for sangen Magda, men Den Danske Ordbogs korpus har været holdt meget tæt til kroppen og slet ikke været tilgængeligt før en opblødning skete for relativt kort tid siden. Men Lars Trap-Jensens eksempler viser dog at det ikke gjorde så meget: *A-officer*: ordningen med officerer af henholdsvis A-linjen og B-linjen er fra 1969. *Atomprovesprængning*: *atomsprængning* er fra 1950 if. Ordbog over det danske Sprogs første supplementsbind, *byfornyelse* er med i min ordbog, men altså ikke det af Lars Trap-Jensen savnede *byfornyelseslov*, *cheddar* er i Dansk Husmoderleksikon 1953, den banale sammensætning *dagpengesystem* består af ordet *dagpenge* fra 1942 og ordet *system*, *military* er fra 1943, *selvdisciplin* fra 1945, *sportscoupe* fra begyndelsen af 1900-tallet, *standarddans* 1938. Tilbage står *brandsårsafdeling*, *cykelcross*, *firmafodbold* og *gavecheck*.

Nu rummer anmeldelsen en lang række andre vurderinger og domme, som jeg ikke vil komme ind på. Nogle kan lide moderen, andre datteren. Men han skriver i de sammenfattende bemærkninger at "Anderledes alvorlig er derimod kritikken af ordudvalget. Der er ganske enkelt alt for mange huller i ordlisten, og der er vel at mærke ikke tale om sjældne eller perifere ord." Af de 28 ord som han belægger sin påstand med, er der dog kun enkelte som reelt kan savnes, resten er fra før 1955.

Trap-Jensen, Lars 1999: Anmeldelse af Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998. I: *Leda Nyhedsbrev* nr. 28, okt. 1999, s. 9-17 og i *Danske Studier* 1999, s. 203-212

Jensen 1999, Jens Juhl: Ak, hvor forandret. Anmeldelse af Nye ord 1955-98 i *Weekendavisen* 7.-11. maj 1999

Jarvad, Pia 1999: *Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998*. 1084 sider. Gyldendal

MEDDELSER FRA KASSEREN

Kontingent 2000

På generalforsamlingen sidste år blev det vedtaget at forhøje kontingentet til **kr. 125,-** fra år 2000. Girokort vedlægges, og vi beder om indbetaling inden d. 15/4.

Enkelte har ikke betalt for 1999 endnu; deres girokort lyder derfor på **kr. 225,-**
Enkelte andre har betalt for 1999 to gange i årets løb; deres girokort lyder derfor på **kr. 25,-**

Venlig hilsen
Torben Arboe, kasserer
Tlf. 89421917
e-mail: jystaa@mail.hum.au.dk